

Pahan moderni säätely: kriminologia ja valtio

RAILA TAIPALE

Tiede, arkitieto ja asiantuntemus

Kristinusko toimi länsimaissa aina valistuksen aikaan saakka autoritatiivisena tiedostona, jonka perusteella normaali ja poikkeavuus määriteltiin. Lähiyhteisö, joka uskoi kirkon auktoriteettiin hyvän ja pahan maallisen taistelun ilmentymien asiantuntijana, kontrolloi ihmisten arkielämää. Valistuksen moraalifilosofia, järjen tunteen silmännähdn kehittyviltä ja keksintöjä tuottavilta luonnontieteiltä saaneena, ennakoi uskonnon valta-aseman murenemistä ja sen korvautumista tieteellisellä tiedolla (Gerholm ja Magnusson 1983, 357—359; Hankins 1985, 158—161).

Yhteiskuntien valtiollistuesssa sosiaalinen kontrolli siirtyi entistä enemmän lähiyhteisöiltä ja papistolta viranomaisvaltuuksia käyttäville sosiaali- ja käyttäytymistieteiden rekrytoimille ammattiauttajille (Teitelbaum ja Harris 1977, 7—35). Sosialitieteen institutionalisoituivat yhteiskunnallisessa tilanteessa, jossa teollistumisen, kaupungistumisen ja väestönkasvun aiheuttama reformipotentiaali oli synnyttänyt empiirisen tiedon tarvetta (Oberschall 1972, 1—14; Midwinter 1980). Samaa aikaan myös kriminologia kehittyi itsenäiseksi tieteenalaksi ja kiinnittyi yhteiskunnan muiden vakiintuneiden toimintajärjestelmien verkostoon. Tällä verkostolla sijaitsevat ne alueet ja ka-

navat, joilla kriminologista tietoa suodatetaan, sovelletaan ja joilla se liittyy muuhun yhteiskunnassa liikehtivään tietoon.

Rikollisuutta ja poikkeavuutta koskeva, virallisesti hyväksytty tieteellinen tieto on kriminologian synnystä lähtien perustellut asiantuntijoiden harjoittamaa elämäntavan kontrollia. Tutkimustuloksina tuotetuilla tosiasioilla on puolustettu valtion kansalaisiinsa kohdistamia valikoivia kontrolli- ja säätelytoimia ja muovattu yleistä mielipidettä niille suosiollisiksi. Tutkimustiedon arvoon ja tosiasioiden yleispätevyyteen luottaville ihmisille on välittynyt kuva yhteiskunnan puolueettomuudesta normaalin määrittelijänä. Sitä vastoin poikkeavat on käsitetty tahdottomiksi olosuhteiden uhreiksi, kielteisesti arvotetuiksi pahan stereotyypeiksi (Matza 1969, 46—66).

Juuri asiantuntijatiedolle etsitään usein perustelua luotettavana pidetystä tutkimustiedosta. On kuitenkin muistettava, ettei tieteellinen tieto kata tyhjentävästi sitä, mikä yhteiskunnan jäsenille on todellista. Toisaalta teoriat syyllistyvät helposti ylikorostamaan tieteellisen ajattelun painoarvoa yhteiskunnassa ja sen historiassa (Berger ja Luckman 1980, 14). Tieteellinen tieto ei myöskään ole mikään yhtenäinen kokonaisuus vaan se koostuu samallakin tieteenalalla keske-

nään vastakkaisista suuntauksista. Asiantuntijatiedon on mahdollista valita tieteellinen perustelunsa useista eri vaihtoehdoista.

Tiedeyhteisöjen toimintaa, myös kriminologista tiedontuotantoa, voidaan tarkastella bourdieulaisittain kenttänä, jolla erilaiset tuotokset kilpailevat keskenään tosiasia-arvosta (Bourdieu 1985, 105—110). Kentän laidalla erotuomarina toimii yhteiskunnan byrokraattisesti järjestäytyneet tosiasioita valvova koneisto. Se kontrolloi, että vain sellaista tietoa, joka pysyttelee virallisesti määritellyn todellisuuden rajoissa, markkinoidaan.

Markkinakelpoista rikollisuutta koskevaa tietoa ovat edustaneet muun muassa sellaiset tutkimukset, joissa on vakuutettu rikollisuuden joutuva kasvottomista yhteiskunnan rakenteista. Niitäkin suositumpia ovat olleet kuvaukset rikoksista tuomittujen yksilöiden psyyken, elämäns historian tai kohtalon osuudesta. Toisaalta rikosoikeudellinen järjestelmä ja sen ympärillä käytävä keskustelu on tuottanut tarkoituksenmukaista ideologista häirintää kääntämällä yhteiskunnan jäsenten huomion pois muista asioista; rikoksesta ja sen torjunnasta on tullut passivoivaa virallisviihdettä (Minkinen 1984, 18).

Modernissa yhteiskunnassa tiedon tuotanto on kuitenkin pitkälle valtiollistunut. Mitä tiiviimmin myös kriminologinen tiedontuotanto on ankkuroitunut valtioon ja byrokraatoitunut, sitä tiukemmin sen totuudet perustuvat viralliseen tosiasioiden määrittelyyn ja valvontaan. Arkitiedon ylittävä asiantuntemus on kyllä perehtynyt tieteelliseen tietoon, jonka arvovaltaan se tukeutuu. Se ei kuitenkaan piittaa niistä kriteereistä ja normeista, joilla tiede tietonsa arvon punnitsee ja lunastaa. Sen vakuuttavuus perustuu siihen, ettei se järkytä yleisen eikä julkisen mielipiteen varasta arkiymmärrystä.

Liberalismi kriminologian institutionalisoitumisen arvoperustana

Ajatus yhteiskunnallisesta konsensuksesta, jonka toteuttaminen kuuluu valtiolle, syntyi valistusfilosofian periaatteista. Oikeusfilosofiassa niiden vaikutusvaltaisena edustajana pidetään Jeremy Benthamia ja kriminologiassa klassisen kriminologian tiennäyttäjää Cesare Beccariaa (Long

1977; McCaghy 1976, 5—6; valistuksen oikeusfilosofiasta myös Backman 1976, 117—167).

Kansalaisen uskottiin lakia rikkoessaan loukkaavan omaakin, valtion suojelemaa etuaan. Rikollisen teon katsottiin ilmentävän normaalista ja oikeasta poikkeavaa tahtoa, mihin sitten jo vaikiintuneeseen liberalistiseen yhteiskuntaan syntynyt kriminologia kiinnitti keskeisimmän huomionsa.

Kokemusperäinen tutkimus etsi nimenomaan selitystä siihen, miksi jotkut ihmiset syyllistyivät rangaistaviin tekoihin. Varhaisimmat empiristit tutkivat biologisten tekijöiden ja rikollisuuden välisiä yhteyksiä olettaen rikollisten taipumusten olevan synnynnäisiä. Myöhemmin selittävien tekijöiden kirjoa laajennettiin anatomisesta rakenteesta ja biologisesta perimästä psyykkisiin ominaisuuksiin, sosiaalisiin kokemuksiin ja ulkoiseen lähiympäristöön. (Anttila ja Törnudd 1983, 25—42; myös esim. Vold ja Bernard 1986) Klassisen rikosoikeuden sisältämän syyllisyyssopin indeterminististä ihmiskäsitystä seurasivat — paradoksaalisesti tosin — kokemusperäisessä tutkimuksessa deterministiset ongelmanasettelut ja selitysmallit, joissa oletettiin rikollisen teon osoittavan yksilön vaurioitunutta kykyä käyttää vapaata tahtoaan (Radzinowiz 1966, 37—38).

Traditionaalinen kriminologia institutionalisoitui liberalistisen yhteiskunnan arvoperustaan. Samaan aikaan luonnontieteet taas implikoivat valistusfilosofille moraalisen imperatiivin: lainalaisuudet, jotka rationaalinen järki voi tavoittaa, sisältävät tiedon siitä, kuinka ihminen elää oikein. Liberalismi teollista tuotantoa tukevana aatevirtauksena sisälsikin ne ihanteet, jotka rikollisten tutkimus omaksui normaalin käyttäytymisen määrittelyn kriteereiksi.

Sosiaalisten ongelmien valtiomääritys ja kontrolli-intressin tieteellistäminen

Institutionalisoituneen kriminologian suhtautuminen rikollisuuteen ja rikollisiin perustuu edelleenkin tieteellis-teknisen maailmankuvan esittämiseen elämänmalleihin, vaikka ihmiskäsitys onkin kokenut muutoksia (Ruokanen 1981) ja valtion suojelehtävät ovat laajentuneet niin, että liberalistisen valtion sijaan voidaan puhua sosiaalivaltiosta (Heinonen 1984, 60—62).

Tieteellinen maailmankuva on lujittunut hui-
man teknologisen kehityksen myötä. Tiede uskoo
pystyvänsä ratkaisemaan ongelmat, ei vain luon-
nontieteiden vaan myös luonnontieteellistä me-
todologiaa jäljittelevien yhteiskuntatieteiden
alueella. Kriminologia on heijastellut tätä tieteel-
lisyyden omnipotenssia pyrkimällä luomaan yleis-
teoriaa, joka kattaisi kaikki rikollisuuteen vai-
kuttavat tekijät. (Hirschi ja Selvin 1967; Taylor,
Walton ja Young 1973). Kun nuo eri tekijät ja
niiden monimutkaiset syy—seuraus -suhteet tun-
nettaisiin, tiede voisi kehittää keinot rikollisuu-
den ennustamiseen ja ehkäisemiseen. Yhteiskun-
tapolitiikassa sen sijaan ei ole jääty odottamaan
yleisteoriaa, vaan on pyritty vaikuttamaan niihin
yksilöllisiin ja sosiaalisiin tekijöihin, joiden on
oletettu synnyttävän rikollista käyttäytymistä.

Rikoksentekeijöitä on empiirisen tutkimuksen
myötä alettu kohdella onnettomien olosuhteiden,
sosiaalisten taustojensa uhreina. Pyrkinessään mo-
nopolisoimaan yhteiskunnan omaksi alueekseen
on moderni valtio normittanut sosiaalisen käsit-
teen porvarillisen, sittemmin keskiluokkaisen elä-
määntävän mallilla, jonka poikkeamia se nimit-
tää sosiaalisiksi ongelmiksi. Sosiaaliset ongelmat
koetaan voimakkaasti moraalisisina ongelmina,
vaikka syvemältä usein löytyykin normin puo-
lustamisen taloudellinen intressi. Sosiaalisten on-
gelmien kasvu ei läheskään aina liity ilmiön abso-
luuttiseen laajenemiseen, vaan sen kasvaneeseen
taloudelliseen huolestuttavuuteen (Sipilä 1985,
92—93).

Riskialttiisiin ihmisiin ja heidän ympäristöihin
sä kohdistetaan preventiivisiä toimenpiteitä, joille
etsitään kriminologisia ja kriminaalipoliittisia pe-
rusteluja. Erityisesti psykoanalyttinen tapa mieltää
rikollisuus hoitoa edellyttäväksi kasvuympä-
ristön aiheuttamaksi sairaudeksi on perustellut
viranomaisten puuttumista lasten ja nuorten kas-
vatukseen, mikä taas on merkki siirtymisestä rik-
kollisten tekojen arvioimisesta ihmisten elämän
ja mielen tarkkailuun (mahdollisten rikosten es-
tämiseksi) (Cohen 1980, 13—14; Donzelot 1977,
97—168; Foucault 1980, 285).

Lainoppineet kriminologit ovat perustelleet la-
kiuudistuksia, jotka ovat saattaneet erityisesti
lapset ja nuoret sosiaali-, terveys- ja kasvatustoi-
men alaisuuteen. Käytännössä tämä on merkin-
nyt sitä, että virallinen kontrolli on laajentunut
varsinaisen rikosoikeudellisen seuraamusjärjes-

telmän ulkopuolelle. Kontrollitoimenpiteitä on
alettu toteuttaa ehkäisevässä mielessä, vaikka
varsinaisia rikollisia tekoja ei olisi tapahtunut-
kaan. Lapsia ja nuoria on otettu huostaan ja si-
joitettu sijaishuoneisiin ja laitoksiin. (Stang Dahl
1974, 83—98.) Myös kontrollin muodot ovat tul-
leet entistä hienovaraisemmiksi arkielämän asian-
tuntijoiden määrän kasvaessa ja spesialisoitues-
sa (Cohen 1985, 161—196). Modernissa valtios-
sa kontrollia toteuttaa lääkäreiden, psykologien,
koulukuraattorien, sosiaalityöntekijöiden ja va-
listustyöntekijöiden armeija yhä eriytyneemmissä
tehtävissä tieteen arvovallalla ja oikeusjärjestel-
män legitimaatiolla. Kontrolli on myös siirtymäs-
sä yhä enemmän ihmisiltä automatisoiduille tek-
niikoille, kuten viranomaistiedoille ja valvon-
takameroille.

Syyllyttävät faktat

Suomalainenkin tutkimus on ollut kiintynyt kau-
saalisiin yleistyksiin erittelemällä rikollista poik-
keavuutta synnyttäviä determinanteja koti- ja
kasvatusolosuhteista, yhteisön rakenteesta sekä
ruumiin ja mielen biologiasta (Pulkinen 1984;
Rauhala 1974; Sipilä 1984; Virkkunen 1979,
348—363). Erityisesti sosiaali- ja terveydenhuol-
toala ja koululaitos ovat kiinnostuneita faktois-
ta, jotka osoittavat rikollisen käyttäytymisen ja
sosiaalisen taustan välisiä tilastollisia yhteyksiä.
Faktoilla selittävä rikollisuuden ennakoiminen
merkitsee »lapsen parhaaksi» ja »asiakkaan edun
mukaiseksi» nimettyä tieteellisen tiedon peruste-
lemaa elämäntavan kontrollia.

Holhoavilla, valvovilla ja rankaisevilla inter-
ventioillaan valtio ottaa vastuun rikollisuudesta.
Syyllisyyttä selitetään persoonallisella ja sosiaa-
lisilla taustatekijöillä: alkoholisoituneiden, rik-
koutuneiden, väkivaltaisten, piittaamattomien,
kouluttamattomien, työttömien, kunnallisissa
vuokra-asunnoissa asuvien, köyhien ja isättö-
mien perheiden avulla. Terapiasuuntautuneiden
tutkimustulosten vakuuttamina jää syyllisyys do-
minoivien, deprivoituneiden, sitovien, kypsyttämät-
tömien, kaksoisitovien, perfektionististen ja py-
himyskompleksisten vanhempien kannettavaksi.
(Esim. Koski 1978, 214—217; Laajus 1985,
88—93; Nieminen 1983, 11, 26.) Mainitunlaisia
tekeijöitä voidaan kutsua syyllyttäväiksi faktoiksi
sen vuoksi, että niitä tuottava tutkimustieto on

synnyttänyt sekä asiantuntija- että arkitietoa, jota syyllistävänä kohdistetaan poikkeavasti käyttäytyvän tai siihen riskialttiin ihmisen omaisiin. Perhepolitiikkaa on muotoiltu porvariston perhe-elämän mukaan ja viranomaiset ovat kohdistaneet huomionsa, ei privatisoituvaan porvaristoon, vaan köyhälistöön (Poster 1978, 171; Lasch 1975, 171). Modernin valtion määrittelemä sosiaalinen poikkeavuus on alusta pitäen kohdistunut köyhyyteen ja tuotannon suhteen marginaaliin väestönsiin. Valtiokontrolli pitää otteessaan kuitenkin kaikkia perheitä ja kansalaisia, joiden onnistumista ja epäonnistumista seurataan kriteerein, joilla on tieteellisyyden status ja legitimaatio. Repressio toteutuu kontrollin delegaatiolla ja alistettujen keskinäisellä tarkkailulla sekä itsensensuurilla.

Tämän valossa sosiaalisen kanssakäymisen privatisoitumiskehitys (Habermas 1962) voidaan ymmärtää reaktionona valtion yksityisyyden alueelle tekemää valtausta vastaan. Keskiluokka reagoi kätkemällä julkisuudelta sellaiset käyttäytymisen muodot, joita virallisesti pidetään kielteisinä tai epänormaaleina. Valtiointerventioita torjutaan rakentamalla julkisivuja (Goffman 1959, 22—30) ja onnellisuusmuureja (Roos 1978, 18, mutta ks. myös luonnenaamiosta Roos ja Roos, 1981, 12—13; 131—133). Intervention kohteeksi syystä tai toisesta joutuneiden taas on usein pantava peliin yksityisyyden rippeensäkin. Tarvittaessa voivat yhteiskunnallisten palvelujen tarjoajat, luotettavampana pidettyyn tietoonsa ja harkintavaltaansa nojautuen, osoittaa palveluja tarvitsevat yhteistyökyvyttömiksi. Tällöin nämä saatetaan joko jättää tuen ulkopuolelle tai saatetaan pakkotoimien kohteeksi. Interventioagentit, viranomaiset ja erityistyöntekijät ovat kyltymättömiä vallatessaan ihmisten elämänsisällöstä yhä uusia yksityiskohtia ja henkilökohtaisia valintoja määrittelemällä niitä koskevat tosiasiat oman asiantuntumuksensa alaan kuuluviksi (ks. myös passiivisesta institutionalisoinnista Hirsch 1985, 85).

Syyllistävien faktojen tehtävänä on esitellä toivottuja arvoja ja ihanteita ei-toivottujen, selittävien taustatekijöiden vastakohtina. Niissä piilee normaalin määrittely. Rikollisuuden ohella mille tahansa poikkeavuudelle annetaan viranomaiskäytännössä kielteinen sisältö, pahan tunnusmerkistö, jota selitetään. Arkielämän ilmiöitä määritellään poikkeavuuksiksi teknologisen tuo-

tantotavan ja inhimillisen elämän välisistä ristiriidoista käsin. Yksilö lunastaa normaaliutensa osallistumalla riskittömästi ja haittaa aiheuttamatta tuotantoon, kulutukseen ja uusintamiseen. Teknologisoituneessa, mutta vielä ihmistyövoimaa vaativassa, tuotannossa haittaa-aiheuttavat alkoholismi, huumeiden käyttö, rikollisuus, vammaisuus ja mielisairaus määritellään poikkeavuuksiksi. Tehokas tuotanto pyörii symbioosisa tehokkaan massakulutuksen kanssa, siksi myös homoseksuaalisuus, yksinhuoltajuus tai prostituutio nähdään uhkana keskitetysti hallitulle uusintamis- ja kulutusyksikölle, perheelle, ja ne pyritään saamaan kontrollin alaisuuteen poikkeavan käyttäytymisen muotoina.

Poikkeavan ihmisen mielenilmauksista välitetään empaattisesti ymmärtävää tietoa, jotta ne voitaisiin pitää erillään vakavasti otettavien ilmausten piiristä. Samalla kontrollitoimet saavat neutraalin asiallisuuden tai positiivisen auttamisen imagon. Poikkeava käytös tulkitaan edelleenkin osoituksena nimenomaan apua tarvitsevan yhteiskunnan jäsenen luonnollisen, vapaan tahdon vaurioista. Vapaa tahto tarkoittaa käytännössä kuitenkin yhteistä hyvää edustavaa valtion tahtoa. Valtion näkökulmasta kansalainen on normaali silloin kun hän täydellisesti sopeuttaa tahtonsa valtion tahtoon.

Pahan prosessointi

Modernissa yhteiskunnassa poikkeavuuden kontrollia harjoittavat viranomaiset. Ekspansoitunut ja hienojakoistunut kontrolli, vaikkakin se nauttii positiivisesta, ehkäisevästä, parantavasta ja hoitavasta imagosta, tosiasiallisesti säätelee selektiivisesti ihmisten pahuutta. Yhteisö tai yhteiskunta torjuu pahan kokemisen asettamalla sen niiden ihmisten kannettavaksi, jotka uhkaavat konventionaalaisia arvoja ja joilla on vähiten resursseja puolustautua stigmatisaatiota vastaan. Yhteiskunta tuottaa aktiivisesti pahan yksilölliset ilmentymät kollektiivisen puhdistautumisen sa uhreina. Modernissa pahan prosessoinnissa asiantuntijat ja viranomaiset muodostavat sen ryhmän, joka nostaa yhteiskunnan näyttämölle sopimattomaksi luokitellun elämän vaaralliset esimerkit: rikolliset, homot, huorat, mielisairaajat ja niin edelleen.

Ehkäisy- ja hoitotoimenpiteet ovat kuitenkin

useimmiten tuloksettomia, siitä huolimatta, että niihin investoidaan yhä enemmän resursseja (Gibbons 1986, 186—204). Koko keskustelu siitä, mitkä interventiot johtavat toivottuun tulokseen minkäkinlaisissa tapauksissa, on itse asiaansa osa luokittelun ideologiaa. Asiantuntijat voivat laajentaa vaikutusvaltaansa vaatimalla enemmän tutkimusta, tarkempaa luokittelua, enemmän voimavaroja ja enemmän oikeuksia puuttua asiaan jo varhaisemmassa vaiheessa (Cohen 1985, 182).

Ammatillistunut pahan säätely on tärkeä osa marginaalistamisprosessia, jossa epävirallinen sosiaalinen kontrolli ja oikeusjärjestelmä nivoutuvat työmarkkinoiden valikointimekanismeihin (Baratta 1980, 128—129). Tästä näkökulmasta on ymmärrettävää, että juuri köyhät tulevat ilmi ja rangaistuiksi, vaikka kaikki syöllistyvät normien rikkomiseen ja useimmat tekevät myös rikoksia. Kai T. Eriksonin tutkimus *Wayward Puritans* kertoi, miten uskonnollinen paikallisyhteisö, puritaaninen siirtokunta, prosessoi oikeuden edessä tuomittaviksi sellaisia ihmisiä, jotka uhkasivat valtaapitävien asemaa. Eriksonin esimerkeissä poikkeavuus määriteltiin uskonnollisen koodiston mukaan (Erikson 1966).

Modernissa yhteiskunnassa määrittely perustuu asiantuntijatietoon. Erään pohjoissuomalaisen kylän nuorisoriikollisuutta koskevassa esimerkkitapauksessa uskonnollista koodistoa ja asiantuntijatietämystä käytettiin yhteiskunnan muutosvaiheessa toinen toisiaan täydentäen. Kylä oli ollut sisäisesti yhtenäinen, uskonnollinen talonpoikaisyhteisö, joka nyt oli liittymässä modernin valtion piiriin. Tässä transformaatiotahtumassa maatalouselinkeinot hävisivät ja tilalle tulivat palvelusten tuotanto ja julkisen sektorin eri tehtävät.

Kylä hajaantui sisäisesti. Sitä sävyttivät uskonnolliset, poliittiset ja sukujen väliset ristiriidat. Perinteisen, paikallisen uskonlahkon tarjoaman käsityksen mukaan kyläläiset olivat Jumalan valittuja ja sellaisina edustivat hyvyyttä. Pahuus ja ristiriidat jouduttiin kätkemään julkisuudelta. Pahan ilmentymät prosessoitiin kollektiivisesti arjen vuorovaikutussuhteissa syntipukkien esitettäväksi. Syntipukeiksi oli valittu joidenkin euskovaisten, taloudellisesti ja poliittisesti syrjittyjen sukujen ja muualta muuttaneiden, sosiaalisesti vähäarvoisten perheiden miehiä ja poikia,

jotka erilaisina uhmasivat traditionaalisia arvoja. Modernin maailman virallistettu tutkimustieto toimi koodistona, joka vahvisti tuomioistuimessa tapahtuneen julkisen syylliseksi julistamisen oikeellisuutta.

Syöllistäviä faktoja olivat eri tapauksissa (sosiaaliviranomaisen henkilötutinnan mukaan): isän väkivaltaisuus; äiti oli huora ja yksinhuoltaja; jo isä oli ollut rikollinen; yhdessä tapauksessa rikoksiin ajautumisen tulkittiin olevan seurausta jengin turmiollisesta vaikutuksesta. Eriytyistä oli, että näitä henkilöitä oli pienestä pitäen kohdeltu tulevina rikoksentehtäjinä. Samoin oli merkittävää, että samanlaisia rikoksia (varkauksia ja pahoinpitelyitä) ei saatettu viranomaisten tietoon, mikäli tekojen suorittajat olivat yhteisön hyväksymiä jäseniä ja siten ansaitsivat yhteisön suojelun. Kyläyhteisö käytti selektiivisesti viranomaiskontrollia perinteisen kasvokkaskontrollinsa täydentämiseen ja legitimoimiseen. Viranomaiset odottivat puolestaan tutkimuksen nostavan esiin syöllistävät faktat, jotka antaisivat tieteellisen perustelun heidän kontrollitoimilleen (Taipale 1985).

Esimerkki kuvaa miten kirkko, uskonnolliset opinkappaleet moraalikoodistoihin, samoin kuin papit, rippi-isät ja maallikkosaarnaajat ovat väistymässä arkielämän kontrollin harjoittajina. On jopa väitetty, että uskonnon perustehtävät ja auktoriteetti ovat siirtyneet ainakin osittain erityisesti lääketieteelle, joka integroi ihmisyyhteisöjä terveiden elämäntapojen kunnioittamisesta aina kehon kuolemattomuuden palvontaan (Myllykangas ja Tuomainen 1986, 2—6). Pihat, leikkikentät, lastentarhat, koulut ja kasvatuslaitokset ovat niitä areenoita, joilla asiantuntevat silmät etsivät pahan merkkejä. Pahan prosessoinnista huolehtivat nimenomaan viranomaiset, jotka tunnistavat varhaiset taipumukset poikkeavaan käytökseen ja sen oireet.

Pahan prosessoinnissa kielteisen huomion kohteeksi valitaan sellaiset yksilöt, jotka sopivat yleisen mielipiteen hyväksymään viranomaisrutiiniin (Chambliss ja Liell 1969, 156). Pahan prosessoinnissa poikkeavaa käytöstä dramatisoidaan (Tanenbaum 1969, 18—19), tarkkailun kohteeksi joutuneelle annetaan kielteinen identiteetti (Freidson 1969, 117—118), jonka mukaan hänet seremoniaalisesti uudelleenarvotetaan (Garfinkel 1969, 188—189). Asettamalla pakkoja ja rajoj-

tuksia prosessoidaan myös vastustavia reaktioita, jotka voidaan sitten tulkita jälleen poikkeavuuden osoituksiksi ja jotka siten tulkittuina antavat aihetta kiristyviin rajoituksiin. Tämä jatkuu kunnes paha lopulta saadaan eristettyä ja sille voidaan antaa tuomio. Kärsimys toimii modernissa yhteiskunnassa pelastusuhriina, jolla yhä pienenevä enemmistö lunastaa etuoikeutensa niinkutsuttuun onnistumiseen ja hyvinvointiin.

Kriminologisen tiedon oikeudenmukaisuudesta

Institutionalisoitunut kriminologia on tutkimuskäytäntönä ja todellisuuden kuvana luojana toteuttanut valtion virallista intressiä, sosiaalista kontrollia. Tutkimuskohteiksi asetetut rikolliset on luokiteltu pahan esimerkkeinä ja heidän kohtelunsa on systematisoitu. Traditionaalinen kriminologia, josta rikosoikeusjärjestelmä ammentaa perustelunsa, osallistuu rikollisten syrjäyttämiseen, liittoutumalla muiden instituutioiden kanssa puolustamaan ainoana oikeana tunnustamaansa tieteellistä ja virallista todellisuudenmäärittelyä. Vakiintuneena toimintajärjestelmänä kriminologia on syyllistynyt rikollisuuden yhteiskunnallisen merkittävyyden paisutteluun. Tiedontuotannollaan se osallistuu myös ihmisten arkielämän valtiokontrolliin, joka suuntaa tarkkailun puolustuskyvyttömpiin.

Tieteenharjoittajat voivat kuitenkin vastustaa poliittista valtaa ja sen tuottamia todellisuutta koskevia määritelmiä. Se edellyttää, etteivät he suostu pitämään yhteiskuntaa deterministisesti annettuna, vaan olettavat, että siinä jatkuvasti vaikuttaa vastakkaisuuden ja vastapainon periaate (Lyotard 1985, 27). Kriittinen tieto onkin tunnistettavissa sen kyvystä kyseenalaistaa absoluutteja, joiden varaan tieteen käsitykset tai poliittisen vallan harjoittaminen ovat kulloinkin vakiintuneet (vrt. Horkheimer 1978; 206—224; Taylor ym. 1975, 13, 25).

Kriminologian ei tarvitse ajautua nihilismiin, vaikka se luopuisikin tavoitteestaan luoda yleisteoria, joka selittäisi rikollisuusilmiön ja siten auttaisi joko ehkäisemään, vähentämään tai poistamaan rikollisuuden yhteiskunnasta. Poikkeavuuden tutkiminen edellyttää tekijöiltään moraalista ja poliittista avoimuutta ja itseymmärrystä.

Rikollisuus tulisi mieltää yhteiskunnalliseksi ilmiöksi, joka syntyy normin määrittelyn ja sitä suojaavan kontrollin sekä inhimillisen käyttäytymisen dialektisessa suhteessa mitään imperatiiveja hyväksymättä (Ball 1978, 11—26). Tiedon tuotannon poliittinen ongelma on kysymys siitä, kuka yhteiskunnassa normittaa oikeudenmukaisuuden, sillä myös tieteessä väittämät, johtopäätökset ja tulokset järjestäytyvät tiedoksi oikeudenmukaisuusarvion läpäisemänä (Lyotard 1985, 50).

Kontrollia laajentaneen traditionaalisen kriminologian lieneekin aiheellista tutkia niiden todellisuutta koskevien määritelmien oikeudenmukaisuutta, joihin se on näkemyksensä perustanut. Kriminologian — ollakseen kriittistä — on kieltäydyttävä hyväksymästä mitään rikollisuuden tieteellistä ehkäisy- tai poistamisohjelmaa kysymättä, voiko sellainen yhteiskunta olla oikeudenmukainen, joka edellyttää kaikilta jäseniltään täydellistä sosiaalistumista sen normeihin.

LÄHTEET

- Anttila, Inkeri ja Törnudd, Patrick: *Kriminologia ja rikinaalipolitiikka*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. B-sarja N:o 194. Juva 1983.
- Backman, Eero: *Rikoslaki ja yhteiskunta I. Teoreettinen eriteltyrikosoikeuden tieteenkäsityksistä 1800-luvulla ja sen konkretisointi moraalisen uskonnon ja rikoslain suhteisiin Suomessa vuosina 1894—1917*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 115. Vammala. 1976.
- Ball, Richard A.: *Toward a dialectical criminology. Criminology. Vol. 6*. Beverly Hills. London. 1978.
- Baratta, Alessandro: *Strafrechtsdogmatik und Kriminologie. Zur Vergangenheit und Zukunft des Modells einer gesamten Strafrechtswissenschaft. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*. 30. 1980.
- Becker, Howard S.: *Whose Side Are We On?* Teoksessa Filstead, William J. (toim.): *Qualitative Methodology: First-hand Involvement with the Social World*. Chicago. 1970.
- Berger, Peter L. ja Luckman, Thomas: *The Social Construction of Reality. A treatise in the sociology of knowledge*. New York. 1980.
- Bourdieu, Pierre: *Sosiologian kysymyksiä*. Suom. J. P. Roos. Jyväskylä. 1985.
- Chambliss, William J. ja Liell John T.: *Mistakes in Police Work*. Teoksessa Rubington, Earl ja Weinberg, Martin S. (toim.): *Deviance/The Interactionist Perspective. Text and Readings in the Sociology of Deviance*. Toronto. 1969.
- Cohen, Stanley: *Visions of Social Control. Crime, Punishment and Classification*. Glasgow. 1985.
- Donzelot, Jacques: *The Policing of Families. Welfare versus the State*. London. 1977.

- Erikson, Kai T.: *Wayward Puritans. The Study in the Sociology of Deviance*. New York. London. Sidney. 1966.
- Foucault, Michel: *Tarkkailla ja rangaista*. Keuruu. 1980.
- Freidson, Eliot: *Disability as Social Deviance*. Teoksessa Rubington Earl ja Weinberg Martin S. (toim.): *Deviance/The Interactionist Perspective. Text and Readings in the Sociology of Deviance*. Toronto. 1969.
- Garfinkel, Harold: *Conditions of Successful Degregation Ceremonies*. Teoksessa Rubington Earl ja Weinberg Martin S. (toim.): *Deviance/The Interactionist Perspective. Text and Readings in the Sociology of Deviance*. Toronto. 1969.
- Gerholm, Tor Ragnar ja Magnusson, Sigvard: *Ajatus, aate ja yhteiskunta. Länsimaisten aatteiden ja tieteitten, poliittisten ja yhteiskunnallisten järjestelmien vuorovaikutus antiikista nykyaikaan*. Suom. Kai Kaila. Porvoo. 1983.
- Goffman, Erving: *The Presentation of Self in Everyday Life*. 1959.
- Habermas, Jürgen: *Borgerlig Offentlighet, Kategorierna »privat» och »offentlig» i det moderna samhället*. Översättning Joachim Retzlaff. Malmö 1984.
- Hankins, Thomas L.: *Science and the Enlightenment*. Cambridge University Press. 1985.
- Heinonen, Jari: *Sosiaalityö sosiaalivaltion mikrostruktuurin menetelmänä. Sosiaalityön tehtävien ja käsitteen kriittistä tarkastelua suomalaisen aineiston valossa*. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia. 70. 1984.
- Hirsch, Joachim: *Turvavaltio. »Saksan malli», sen kriisi ja uudet yhteiskunnalliset liikkeet*. Suom. Veikko Pietilä ym. Tampere. 1985.
- Hirschi, Travis ja Selvin, Hanan C.: *Delinquency Research. An Appraisal of Analytic Methods*. New York. 1967.
- Horkheimer, Max: *Traditional and Critical Theory*. Teoksessa Connerton, Paul (toim.): *Critical Sociology*. Aylesbury, Bucks. 1978.
- Koski, Maija-Liisa: *Moniongelmaerheistä*. Teoksessa *Sosiaalipsykiatria*. Helsinki. 1978.
- Laajus, Sävy: *Eriytymis-yksilöitymisprosessi psykosomaattisissa sairauksissa*. *Psykologia*. 20. vsk. 2/85.
- Lasch, Christopher: *Haven in a Heartless World. The Family besieged*. New York. 1975.
- Long, Douglas G.: *Bentham on Liberty: Jeremy Bentham's idea of liberty in relation to his utilitarianism*. Toronto. Buffalo. 1977.
- Lyotard, Jean-Francois: *Tieto postmodernissa yhteiskunnassa*. Suom. Leevi Lehto. Jyväskylä. 1985.
- Matza, David: *Becoming Deviant*. New Jersey. 1969.
- McCaghy, Charles H.: *Deviant Behavior. Crime, Conflict and Interest Groups*. New York. London. 1976.
- Midwinter E.C.: *Victorian Social Reform. Seminar Studies in History*. Hong Kong. 1980.
- Minkinen, Panu: *Protestirikollisuus*. Tutkielma oikeustieteen kandidaatin tutkintoa varten, 1984.
- Myllykangas, Markku ja Tuomainen, Raimo: *Uskonnon rapioista terveyden kukoistukseen? Sosiaalinen Aikakauskirja*. 2/1986. 80 vsk.
- Nieminen, Urpu: *Perhekeskeinen sosiaalityö*. Sosiaaliturvan Keskusliitto. Helsinki. 1983.
- Oberschall, Anthony: *Introduction: The Sociological Study of the History of Social Research*. Teoksessa (toim. sama): *The Establishment of Empirical Sociology. Studies in continuity, discontinuity, and institutionalization*. New York. 1972.
- Poster, Mark: *Critical Theory of The Family*. Thetford, Norfolk. 1978.
- Pulkkinen, Lea: *Nuoret ja kotikasvatus*. Keuruu 1984.
- Radzinowicz Leon: *Ideology and Crime. A Study of Crime in its Social and Historical Context*. London and Edinburgh. 1966.
- Rauhala, Urho: *Koulukotipoikien ja nuorisovankien myöhemmät elämänvaiheet*. Suomen virallinen tilasto. Sosiaalisia erikoistutkimuksia. XXXII: 30. Helsinki. 1972.
- Roos, J.P.: *Subjective and Objective Welfare: A Critique of Erik Allardt Research Group for Comparative Sociology*. University of Helsinki. Research Report No. 18. 1978.
- Roos, J.P. ja Roos, Barbara: *Ways of Life, Subjective and Objective. Studies on the Way of Life in Social Change*. University of Helsinki. Research Project on the Way of Life in Social Change, Research Reports. No. 11. 1981.
- Ruokanen, Miikka: *Ihmiskäsitys vapausrangaistuksen täytäntöönpanoa koskevassa lainsäädännössä Suomessa 1889—1980*. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu. No. 7. Helsinki. 1981.
- Sipilä, Jorma: *Nuorten poikkeava käyttäytyminen ja yhteisön rakenne*. Lasten sosiaaliset ongelmat alueellisessa rakenteessa II. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia. A.1. Jyväskylä. 1982.
- Sipilä, Jorma: *Sosiaalipolitiikan tulevaisuus*. Helsinki 1985.
- Stang Dahl, Tove: *The Emergence of Norwegian Child Welfare Law*. Scandinavian Studies in Criminology. Vol. 5. 1974.
- Taipale, Raila: *Nuorison rikollisuus pohjoissuomalaisessa kylässä*. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. 1985.
- Tannenbaum, Frank: *The Dramatization of Evil*. Teoksessa Weinberg, Martin S. ja Rubington, Earl (toim.): *Deviance/The Interactionist Perspective. Text and Readings in the Sociology of Deviance*. Toronto. 1969.
- Taylor, Ian, Walton, Paul ja Young, Jock: *Critical Criminology in Britain: review and prospects*. Teoksessa *Critical Criminology*. London. Boston. 1975.
- Taylor, Ian, Walton, Paul ja Young, Jock: *The New Criminology: for a social theory of deviance*. London. Boston. 1973.
- Teitelbaum, Lee E. ja Harris, Leslie J.: *Some Historical Perspectives on Governmental Regulation of Children and Parents*. Teoksessa Teitelbaum, Lee E. ja Gough, Aidan R. (toim.): *Beyond Control. Status Offenders in the Juvenile Court*. Cambridge. Massachusetts. 1977.
- Virkkunen, Matti: *Tarkkaavaisuuden puutehäiriöistä: Onko tarkkaavaisuuden puutehäiriöiden ja depressioiden biokemiallisella etiologialla mitään yhteyksiä?* Teoksessa *Psykiatria 1979. Professori Toivo A. Pihkasen kuusikymmenvuotisjuhlapäivän johdosta toimitettu kirja*. Jyväskylä 1981.
- Vold, George B. ja Bernard, Thomas J.: *Theoretical Criminology*. New York. Oxford. 1986.